

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДЖЕРЕЛ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

Беспалько І. Л.

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри кримінального процесу

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

Однією із новел Кримінального процесуального кодексу України (далі –КПК) є положення доказового права, які стосуються закріплення процесуальних джерел доказів щодо кримінальних проступків. З моменту виникнення кримінальних процесуальних правовідносин перед суб'єктами кримінального провадження, що здійснюють кримінальну процесуальну діяльність, постає питання про встановлення тих чи інших фактів та обставин, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні. Це можливо лише за умови чіткого й послідовного дотримання вироблених наукою кримінального процесуального права правил процесу доказування. Одним зі складових елементів цього процесу є процесуальне джерело доказів.

В українській мові джерело тлумачиться як те, що дає початок чому-небудь, звідки щось виходить [2, с. 218]. В.В. Вапнярчук вважає, що процесуальні джерела доказів – це та процесуальна форма, в якій докази (певні фактичні дані) допускаються у кримінальне провадження. [1, с. 291]. Відповідно до ст. 298¹ КПК, процесуальними джерелами доказів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки, крім визначених ст. 84 КПК (показання, речові докази, документи, висновки експертів) також є *“пояснення осіб, результати медичного освідування, висновок спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото й кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото– й кінозйомки, відеозапису*. І перше, що хотілось би відмітити, у такому випадку втрачаються самі ознаки системності джерел доказів. Законодавець розширив систему процесуальних джерел доказів, доповнивши її джерелами, що можуть бути використані під час здійснення досудового розслідування щодо кримі-

нальних проступків, залишивши при цьому ту систему джерел доказів, що може бути використана під час здійснення досудового розслідування злочинів. Він дозволив на підставі ухвали слідчого судді, яка постановляється за клопотанням прокурора, використовувати в кримінальному провадженні щодо злочину ті процесуальні джерела доказів, які можуть бути використані під час здійснення досудового розслідування щодо кримінальних проступків. За таких обставин може з'явитися можливість зловживання правом з боку посадових осіб державних органів, які можуть мати в цьому власний інтерес.

Пояснення осіб. Відібрання пояснень є формою отримання інформації від особи є досить схожою на отримання показань, але із низкою відмінностей. Надання пояснень є правом особи. Відповідно, на відміну від отримання показань, при відібранні пояснень особа не попереджається про кримінальну відповідальність за статтями 384, 385 Кримінального Кодексу (далі – КК). Водночас, якщо особа надає пояснення в порядку повідомлення правоохоронному органу про вчинення кримінального проступку, то мабуть можлива відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення кримінального проступку (ст. 383 КК). За межами досудового розслідування особа не наділяється певним процесуальним статусом, а отже, не вправі користуватися правами та свободами конкретного учасника кримінального провадження, які вона могла б мати, якби її процесуальний статус був визначений. А коли так, то й докази, отримані з пояснення тієї чи іншої особи, не можуть бути допустимими. Тому в разі визнання пояснень процесуальним джерелом доказів створюється небезпека отримання недостовірної інформації. Крім того, законодавець ніяким чином не роз'яснив, що вони собою представляють, а також в ході яких процесуальних дій вони можуть бути отримані. Тому, напевно, буде мати практика щодо обов'язкового допиту осіб, від яких раніше були відібрані пояснення.

Окремі юридично значимі факти під час провадження щодо кримінального проступку можуть встановлюватися шляхом проведення *медичного освідування*. Зокрема, затримання особи, яка можливо вчинила кримінальний проступок, передбачений ст. 286¹ КК, з ознаками перебування у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння або перебування під впливом лікарських засобів, що знижують її увагу та швидкість реакції, здійснюється не більш як на три години з обов'язковим доставленням такої особи до медичного закладу для забезпечення проходження відповідного медичного освідування (ч. 2 ст. 298² КПК). Шляхом здійснення такого освідування при розслідуванні кримінального проступку може бути встановлено й інші факти, наприклад, факт наявності у особи тілесних ушкоджень тощо. Про

результати медичного освідування особа інформується одночасно із врученням повідомлення про підозру. У разі незгоди з результатами медичного освідування особа протягом сорока восьми годин має право звернутися до дізнавача або прокурора з клопотанням про проведення експертизи. У такому випадку дізнавач або прокурор має право звернутися до експерта для проведення експертизи із дотриманням правил, передбачених КПК. Якщо протягом встановленого строку особа не звернеться з клопотанням про проведення експертизи, відповідне клопотання може бути заявлено лише під час судового розгляду (ч. 2 ст. 298⁴ КПК). Однак відсутність визначення змісту поняття медичного освідування, а також вимог до його отримання, закономірно призводитиме до відсутності гарантії забезпечення прав та законних інтересів учасників кримінального провадження, при збиранні таких доказів, а також відсутності гарантії їх достовірності та допустимості.

В разі необхідності встановлення юридично значимих фактів, виявлення яких потребує спеціальних знань, дізнавач вправі залучати для надання *висновку спеціаліста* (п. 7 ч. 4 ст. 71 КПК). Однак кримінальне процесуальне законодавство також не дає визначення даного виду джерел та не містить вимог до їх отримання. Висновок спеціаліста має відповідати вимогам, що пред'являються до висновку експерта (ст. 300 КПК). Деякі автори вважають, що перевагою такого способу отримання доказової інформації, порівняно із призначенням експертизи, є можливість отримання висновку спеціаліста до внесення інформації до ЄРДР (ч. 3 ст. 214 КПК) [6, с. 220]. Слід зауважити, що питання про недостовірність висновку спеціаліста може бути поставлено навіть на тій підставі, що ця особа не попереджається про кримінальну відповідальність за надання завідомо неправдивого висновку. Стаття 360 КПК передбачає, що під час дослідження доказів суд має право скористатися усними консультаціями або письмовими роз'ясненнями спеціаліста, наданими на підставі його спеціальних знань. Спеціалісту можуть бути поставлені питання по суті наданих усних консультацій чи письмових роз'яснень. Проте, у цій статті не йдеться про висновок спеціаліста. Тому виникає питання: у межах якої процесуальної дії суд проводитиме такі дослідження? Як можна легалізувати ці докази у випадку зміни правової кваліфікації правопорушення на більш тяжку та перехід із розслідування кримінального проступку до розслідування злочину?

Показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото– і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото– і кінозйомки, відеозапису. Вказані прилади та засоби можуть використовуватися учасниками події, очевидцями, або працювати в автоматичному

режимі. Зокрема, може йтися про автомобільні відеореєстратори, камери спостереження в громадських місцях та у приватних володіннях, «боді-камери» поліцейських тощо. Поліція для забезпечення публічної безпеки і порядку може закріплювати на форменному одязі, службових транспортних засобах, монтувати/розміщувати по зовнішньому периметру доріг і будівель автоматичну фото- і відеотехніку, а також використовувати інформацію, отриману із автоматичної фото- і відеотехніки, що знаходиться в чужому володінні (ч. 1 ст. 40 ЗУ «Про національну поліцію» від 2 липня 2015 р. № 580-VIII) [3]. Окрім цього у великих містах України з метою оперативного отримання інформації та ліквідації наслідків небезпечних подій, надзвичайних ситуацій, підвищення рівня громадської безпеки і порядку в місцях загального користування використовуються комплексні системи відеоспостереження. Для отримання відповідної інформації орган дізнання може звернутися із запитом до володільця (розпорядника) такої інформації. Аналогічним шляхом відповідну інформацію може отримати й сторона захисту. Такого роду докази можуть використовуватися й при розслідуванні злочинів (як різновид такого джерела доказів як документ). Але у цьому випадку їх отримання є можливим виключно після внесення відомостей про подію кримінального правопорушення до ЄРДР.

Висновки. Нова редакція КПК містить низку оціночних понять стосовно процесуальних джерел доказів, які можуть стати причиною зловживань або неефективної роботи органів досудового розслідування. Закон має ряд термінологічних помилок, що створюють неузгодженість між різними нормами. На нашу думку, передбачені Кримінальним процесуальним кодексом норми, в яких закріплені питання процесуальних джерел доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки потребують значних доопрацювань в частині визначення змісту та вимог до порядку отримання кожного окремого джерела.

Література:

1. Вапнярчук В.В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування: *монографія*. Харків : Юрлайт, 2017. 408 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Упоряд. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
3. Закон України «Про національну поліцію» № 580-VIII від 02.06.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

5. Кримінальний кодекс України від 05. 04. 2001 № 2341-III.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

6. Теорія та практика кримінального процесуального доказування:
навчальний посібник для підготовки до іспиту / В.В. Вапнярчук,
С.В. Давиденко, О.В. Капліна та ін. Харків : Право, 2021. 256 с.